

*Матвієнко В. Е.,
аспірантка*

Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка

ХУДОЖНЄ ОСМИСЛЕННЯ ПСИХОТРАВМАТИЧНОГО ДОСВІДУ ВІЙНИ У ЗБІРКАХ БОРИСА ГУМЕНЮКА «ВІРШІ З ВІЙНИ» ТА «БЛОКПОСТ»

Анотація. Статтю присвячено дослідженню психотравматичного досвіду війни у збірках Б. Гуменюка «Вірші з війни» та «Блокпост». Тексти Б. Гуменюка – це переважно безпосередні рефлексії воєнного часу й побуту. Його завдання – відтворити діапазон думок і почуттів того, хто опиняється віч-на-віч зі смертю, хто щодня відчуває її подих і сприймає світ зовсім інакше, ніж пересічний обиватель. У роботі простежено особливості формування поняття психотравми, яке нині перебуває в центрі уваги соціогуманітарних студій, і визначено межі використання цього терміна в літературознавчих працях. Виявлено, що художній текст збірок надається до множинних інтерпретаційних моделей психотравми. Носіями індивідуальної травми є герої-воїни, котрі постійно перебувають у ситуації помежів'я. Однією з ознак психотравми, репрезентованої у текстах, є категорія сну, яка інтерпретується за допомогою означників «сон-потрясіння» та «сон-заспокоєння». Досліджено, що у текстах Б. Гуменюка психотравма має етнонаціональний вимір, який художньо відтворюється за допомогою загального образу жінки-татарки. Психотравматичного досвіду війни зазнають не лише герої-воїни, що є безпосередніми учасниками воєнних подій, а й цивільні мешканці, котрі втратили своїх близьких. Допоміжною категорією у дослідженні психотравми війни є категорія «іншого», яка змінює внутрішні та зовнішні ознаки людини, оскільки подія такого масштабу руйнує не лише героїв, а і світ загалом. Єдиними нетравмованими фрагментами свідомості героїв є їхні дитячі спогади, що підсвідомо виринають у момент психічного спокою. Також у дослідженні зацентровано на травмованій флорі та фауні – вимушених учасниках воєнних дій. Осмислення психотравми у збірках Б. Гуменюка «Вірші з війни» та «Блокпост» як знакового чинника у формуванні пам'яті та національної ідентичності відкриває нові аспекти розуміння подій війни та її наслідків.

Ключові слова: психотравма, травматичні спогади, досвід, сон-потрясіння.

Постановка проблеми. Останнім часом з'явилося чимало різнопланових творів, присвячених подіям на сході України. Серед них збірки Б. Гуменюка «Вірші з війни» та «Блокпост» займають особливе місце. Як слушно зауважив М. Слабошпицький: «Б. Гуменюк переїхав танком усю українську поезію. Тепер буде українська поезія до Гуменюка і після» [2, с. 337]. Безпосередньо побачене та відчуте на війні стало основою творів письменника, що є достеменним художнім фактом людського болю на війні. Осмислення психотравми у збірках Б. Гуменюка на мілітарну тематику як знакового чинника у формуванні пам'яті та національної ідентичності відкриває нові аспекти розуміння подій війни та її наслідків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасному літературознавстві темі війни присвячені праці І. Борисюк, Л. Горболіс, Н. Головченко, О. Деркачової, С. Підпригори та ін. Творчість Б. Гуменюка досліджували Я. Поліщук, Б. Пастух, Н. Головченко та ін. Проте корпус проблем, пов'язаних із психотравматичним досвідом війни у збірках «Вірші з війни» та «Блокпост», ще не був об'єктом вивчення.

Феномен психологічної травми сьогодні перебуває в центрі уваги соціогуманітарних студій, що дає змогу досліджувати цю категорію у психологічному, соціальному, історичному та культурному аспектах. У психології під психічною травмою розуміють «залишкове явище афективних переживань особистості, викликаних зовнішніми подразниками, які породжують психічний дискомфорт і чинять патогенний вплив на особистість. У метафоричному плані психотравма – це будь-який струс психіки, що надає міцний вплив на функціонування особистості та її подальший розвиток» [8, с. 4]. Такими «зовнішніми подразниками» є війни, терористичні акти, стихійні лиха, нещасні випадки й аварії, ситуації втрати, горя, міжособистісні конфлікти тощо.

Використання цього поняття в літературознавчих дослідженнях, на думку М. Брацки, «дає широкі можливості аналізу деяких аспектів літературного твору, пов'язаних із суб'єктом висловлювання, проявами ідентичності, та має широкий спектр засобів вираження етичних і естетичних цінностей» [цит. за: 8, с. 232]. Більшість науковців у сфері досліджень травми відзначають, що травматичний досвід важко піддається вербалізації, тому що пережиті емоції, біль, страждання доволі складно трансформувати в чітку структуровану оповідь. Але детравматизація можлива лише за умови перетворення травматичних переживань у наратив. Як слушно зауважує О. Пухонська: «Тексти культури в цьому разі виявляються найдієвішим засобом реалізації проекту автотерапії травматичного соціуму», а далі «література за допомогою лише її притаманних художніх засобів дає змогу сховати за маскою фікції сповідь, що позиціонується не як реальність, а як альтернативна дійсність» [6, с. 108].

Американський соціолог Дж. Александер, досліджуючи конструювання культурної травми у зв'язку із психотравматичним досвідом, доходить висновку, що така травма не притаманна суспільству іманентно, а, навпаки, з'являється тоді, коли члени одного суспільства відчувають, що їх змусили пережити якусь страшну подію, яка залишила у колективній пам'яті глибокі сліди і докорінно змінює їхню майбутню ідентичність: «Травма не результат того, що якась група осіб відчуває біль. Вона є результатом того гострого дискомфорту, що проникає в саме осердя власної ідентичності» [цит. за: 3, с. 275].

Саме такою подією для української нації стала російська агресія і, як наслідок, воєнні дії, що поставило під загрозу існування цілісності нашої держави. Тому одним із аспектів дослідження творчості Б. Гуменюка є інтерпретація множинних моделей психотравми у художньому тексті збірок «Вірші з війни» та «Блокпост».

Мета статті полягає в комплексному розкритті особливостей трактування психотравматичного досвіду війни в художньому осмисленні Бориса Гуменюка.

Виклад основного матеріалу. Збірки Б. Гуменюка «Вірші з війни» та «Блокпост» – це незаангажована окопна правда, оскільки сам автор є безпосереднім учасником воєнних дій. Такі твори письменника засвідчують реальні події, є еkleктичними за жанровою формою, але єдиними за темою, змістом, пафосом, формою наративу, світоглядом автора. У збірках «Вірші з війни» та «Блокпост» Б. Гуменюк відображає весь масштаб впливу досвіду війни на травмовану українську державу і націю.

Так, у вірші «Вирушаю близько дванадцятої» ключовим у розумінні травми є архетип дуба, який у свідомості ліричного героя постає світом, з якого здерли шкуру; який конає у нас на руках; Світ, що нагадує велетенське дупло / В тілі старого дуба [1, с. 103]. Відомо, що у віруваннях давніх слов'ян дуб – першоджерело – символ Світового дерева, впорядкованості та єдності світу, перехід від Хаосу до Космосу, своєрідна модель Всесвіту, де для кожної істоти, предмета, явища є своє місце, і модель людини як частини цього Всесвіту [див. про це: 7]. Проте для героя твору Б. Гуменюка цей дуб, а отже, і світ, травмовані, бо герой усвідомлює, що дуб скоро впаде / І ніхто не знає куди покотяться / В якому ґрунті проростуть / Молоді жолуди [1, с. 104]. «Молоді жолуди» – майбутнє, поколіннява зміна, яка також зазнає психологічної травми війни, оскільки стає своєрідною спадкоємицею травми. Семантика назви вірша творить контрастну вісь до апології війни. Сума горизонтальних і вертикальних числових символів на Світовому дереві складає священне число сім, а помноживши три на чотири, отримуємо священне число дванадцять, що є символом космічної будови Всесвіту, органічності, природного плину часу. Проте війна порушує часопросторову будову всесвіту, катастрофічно впливає на природу, травмуючи її: *В мишей і ховрашків / Болять барабанні перетинки / <...> Чую як схлипують миші / Бачу крізь землю як тремтять ховрашки* [1, с. 103].

Зауважимо, що ліричний герой із жахом роздумує про *Птахи як жили в цьому небі / які вили тут свої гнізда*, оскільки про них ніхто не клопочеться [1, с. 103]. Птахи, як відомо, в культурі праслов'ян на верхівці Світового дерева є образом первісної стихії, яка ніби розмикає простір, що притаманне сонячному світлу, а отже, птаха слушно вважати міфологічним його втіленням. Загальновідомий міф про створення світу пов'язаний із дощовою літньою хмарою, крізь яку прориваються сонячні промені та блискавки, що в уяві первісних людей малювало образ «огнистого гнізда міфічного сокола» та життєдайний дощ, що пробуджує природу. Саме ці складові частини, згідно з давніми уявленнями, стали основою зародження життя на землі [див. про це: 4, с. 49]. Тобто після війни травмований світ має переродитися, позбутися психологічного спаду попереднього покоління. Драматичні роздуми ліричного героя увиразнює символіка червоних кольорів: *Чую гуркіт канонади Бачу спалахи на горизонті / Земля і небо беруться червоним / Земля і небо заідаються кров'ю* [1, с. 102], що підсилюється психологічним ефектом самотності серед одинокого поля: *Страшно самому в полі / Страшно самому* [1, с. 102].

У тексті збірок репрезентовано різні моделі психотравми, пов'язані з воєнними подіями. Носіями індивідуальної травми є самі воїни, котрі постійно перебувають у «граничній ситуації», що, за К. Ясперсом, інтерпретується як період кардинальних потрясінь, коли людина, постаючи перед обличчям смерті, осмислює сенс буття. *Дивне це відчуття, – констатує один із героїв збірки, – коли відкриваєш рахунок / Другого дня другого місяця своєї персональної війни* [1, с. 65]. Указівка персональна підсилює ефект значущості війни для окремої особи, що слушно інтерпретувати як набуття людиною індивідуального психотравматичного досвіду.

Передчуття смерті впливає на психофізичний стан бійців, у яких під час бою *суглоби вискакують зі своїх місць і кришаться зуби* [2, с. 118]. Усе це доповнюється описом боротьби воїнів зі стресовою ситуацією, тобто солдати намагаються максимально зменшити ефект травматизації: *Немолодий «Афганець» тримається за серце і крадькома, щоб не побачили і не відрахували з батальйону, ковтає валідол; «Семинарист» однією рукою теребить вервицю і самими губами мовить «Богородице Діво» і «Отче наш», а іншою до хрускоту пальців стискає зброю; «Студент» із Могилянки раз за разом протирає запітнілі окуляри і нервово клацає затвором; я теж хочу чи то кави, чи то гранчак спирту, чи то обернутис і завити вовком* [2, с. 118]. Описуючи психологічний вимір травми, Б. Гуменюк зображує героїв, які підсвідомо намагаються позбутися її. Наприклад, *Андрійко Від самого ранку дряв руки / І обличчя і волосся і взуття і одяг / Від порохів газів від землі / Яка пов'їдалася в шкіру / Від мастил якими чистив зброю / І від війни яка в'їлася в серце / Особливо від війни* [2, с. 115]. Такий ритуал «відмивання» є підсвідомим прагненням позбутися, замаскувати хворобливі травматичні спогади про війну.

У поезії «Розбудив ранковий холод» ліричний герой, знаходячись у своєму тимчасовому укритті (чужій хаті) та роздивляючись інтер'єр, піддається ліричним спогадам про своє життя, але раптово згадує воєнні події в Югославії – країні, яка «стекла кров'ю». Ці травматичні спогади, що, за теорією Б. Утла, зберігаються в зоні активної пам'яті, природно стимулюють процеси повторення спогадів. Травматичні спогади, на думку науковця, кодуються у вигляді яскравих образів і відчуттів. Ці спогади на рівні асоціативних зіставлень із сучасністю викликали у ліричного героя емоційні переживання, що вплинули на його психічний стан і повернули до реальної дійсності: *На слові «кров» усе згадую / Кров усе пам'ятає / Кров має власний біль і пам'ять / Щойно крові було по коліна / А зараз її по шию / Нічого окрім крові / Війна* [2, с. 119]. Особливого значення у вірші набуває топос дому як місця, де все почалося і де все має закінчитися. В основу тексту покладено процес часопросторового переміщення (на рівні думок і спогадів) героя, котрий, дивлячись на деталі інтер'єру, розмежовує життєвий простір до війни / після війни: *Старий гуцульський килим на стіні навпроти – ...Колись купив собі такий в Яремчі* [2, с. 118]; *Над головою люстра / Низько висять закіптіяві висульки / Пластмасові / Псевдо-кристалеві / Несправжні – Колись в кінці вісімдесятих / Я зовив такі до Югославії* [2, с. 119]; *На килимі старі вижовклі фотографії / В дерев'яній побитій шашелем рамі / І годинник з гирями зозулькою курантами – Коли я був малий / Моя молода бабуся / Возила такі своїм братам* [2, с. 119].

Герой вірша «У мене є земляк» у розмові зі своїм ворогом зазнає «поразки», бо починає розуміти, що у них є багато спіль-

ного. Проте в жорстоких умовах війни, де панує хаос, бо незрозуміло, чи «кричать поранені», чи «живі кричать над тілами загиблих», вони є ворогами, тобто вижити мусить хтось один, тому обоє зазнають патогенного впливу війни. Зауважимо, що така травма в тексті залишається невербалізованою: *Помовчали / Подумали / Про одне й те саме помовчали / Про одне й те саме подумали / Про війну / Про війну / Про цю кляту війну* [1, с. 35].

Пережиті впродовж війни трагічні події спричиняють психічні розлади, постійне почуття страху. Тому однією з ознак психотравми є втрата сну, що супроводжується постійним передчуттям загрози: *Він тут зовсім близько за 300–400 метрів від мене / Я чую його сморід його рик / Мій одвічний невагомний ворог / Заважає мені спати / Починає стріляти довгими затяжними чергами / Він розстрілює і вбиває мій сон* [1, с. 87]. Воїни навіть не можуть скупатися в морі без того / *Щоб автоматник не стояв поруч / Завше пам'ятаємо що інший берег – це берег ворога / До того ж спільні води* [1, с. 12]. Акцентуємо увагу на тому, що сакральні категорії (море й берег) постають у подвійно жіночому поєднанні суші й води. Слушно трактувати море як перехідну межу між світами, що поділяє простір на «свій» і «чужий», дорога до світу мертвих (таке її значення пов'язане з архаїчними поховальними практиками: пускання човна з покійником по воді, спалення човна з померлим. Неофіт у ритуалі, перетинаючи межу, потрапляє до «чужого» простору, трактованого і як чужа або необжита територія, і як сфера смерті). Тому для героя Б. Гуменюка «інший берег» сприймається як «берег ворога» й асоціюється зі смертю.

Проте іноді героєві-наратору вдається увійти у світ підсвідомого, що художньо відтворено у віршах Б. Гуменюка «Жодного сну за усю війну», «Вирушаю близько дванадцяті», «Заповіт» та ін. Як відомо, підсвідомість найповніше виявляється, коли людина перебуває на самоті зі своєю душею, коли нею володіє сон. У психологічному аспекті сновидіння виступає як один із феноменів людської психіки, тісно пов'язаний зі сферою несвідомого. Так, у творах Б. Гуменюка сон репрезентований символом тимчасового забуття. Саме у сні розум і логіка втрачають контроль над свідомістю, поступаючись місцем субстрату думок, ідей, почуттів і відчуттів.

У поезії «Жодного сну за усю війну» сон інтерпретується за допомогою означників «сон-потрясіння» (у першій частині твору) та «сон-заспокоєння» (у другій частині вірша). «Сон-потрясіння» – зустріч героя-наратора із загиблим юним воїном – пов'язаний із кризою свідомості, оскільки він внутрішньо змінюється. Такий сон є умовою внутрішнього розвитку героя. Потрясіння свідомості героя через його підсвідомість дає змогу авторові максимально увиразнити психологічний конфлікт твору: зображення абсурдності війни та її наслідків для людини, адже, як зауважує сам письменник: *На війні можна звикнути до всього. Важко звикнути на війні* [2, с. 289]. Таким чином, відчуття екзистенційної порожнечі героя, стану внутрішнього душевного роздвоєння, відтворення неспокою Б. Гуменюк майстерно змоделивав у формі сну. Водночас цей сон, який за всю війну вперше наздогнав героя у дорозі, є «сном-заспокоєнням», тобто маркується як своєрідна здатність захищати та заспокоювати душу людини на шляху її випробувань і розчарувань. Такі сні несуть у собі момент «психологічної компенсації», адже не дарма герой-наратор звертається до хлопця із проханням повернутися: *Повернися хлопчику / Прийди в мій сон / Прошу кожного разу коли лягаю спати / Що ти хотів нам усім сказа-*

ти, щоб прочитати вірші «з тонкого учнівського зошита», які за життя юного воїна не вдалося побачити. У кінці твору «сон-заспокоєння» захищає психіку героя, оскільки він упевнюється, що життя хлопця налагодилося на небі (воз'єднання й одруження зі своєю коханою, зустріч із загиблими побратимами).

Постійне відчуття небезпеки посилює негативні психічні процеси, що призводить до травматичних наслідків, бо після подій, пережитих на полі бою, людина стає іншою: – *Ти це, старий, не парся. Як там сказав клястик? «В крові ворогів ти мисли руки, в крові друзів – брудниш». – Хто це сказав? – Ну, ти. – Не міг я таку дурню сказати. – У мене є докази. Твоя книжка. – Може, й казав. Не пригадую. Але тоді (до війни) я був іншою людиною. Геть іншою людиною* [2, с. 150]. Становлення «іншого» відбувається у процесі воєнних подій, що зображується у тексті за допомогою натуралістичних картин: *Я з тих які бачили / Теплі випари людських нутрощів / Солодку сукровицю незагоєних ран / Сонми вдоволених черв'яків / На тілі в головах в дорогих костюмах* [2, с. 102]. Займенниковим уточненням «я з тих» ліричний герой ідентифікує себе з «іншими», тобто такими, які набули психотравматичного досвіду війни і чия свідомість докорінно змінилася. Для цієї «іншої» людини *солдатське тіло під Донецьком, з потроценими кістками, з порваними сухожиллями, живе, хоча в багатьох місцях прострелене навиліт стає стократ цінніше за всі інші душі і серця* [2, с. 177]. Проте герой-наратор змінюється не лише внутрішньо, а й зовнішньо: *Дивлюся на себе в дзеркало і не впізнаю цього чоловіка. Не можу згадати, звідки я його знаю. Бачу, як волосся на голові сивіє* [2, с. 261]. Як бачимо, внутрішні й зовнішні трансформації під час війни є неминучими, оскільки подія такого масштабу руйнує не лише героя, а й світ загалом.

Слід звернути увагу на те, що спогади з дитинства воїнів – єдині фрагменти свідомості не заражені травмованим досвідом війни. Так, один із бійців згадує про *кухоль ранкового туману над Стрипою / Старий велосипед із саморобними педалями / Вимиті рососою сандалі / Гудіння бджіл над квітником* [2, с. 244]. У спогадах героїв-солдат увиразнюється не характерний для творчості Б. Гуменюка ліричний струмінь,

Зауважимо, що психотравма, якої зазнають герої збірки, не є лише особистою, хоча, без сумніву, стосується саме їх. Вона постає на перетині зовнішнього, емпіричного факту і внутрішнього переживання та не зводиться до жодного з них. Тож прикметною рисою травми є розмитість кордонів між зовнішнім – внутрішнім, індивідуальним – колективним, а тому вона природно проектується на всенародну. Поняття «національної травми» вперше застосував А. Ніл у книзі «Національна травма і колективна пам'ять: головні події в американському столітті». За А. Нілом, національна травма – це подія, «яка не може бути просто відкинута, а програється знову і знову в індивідуальній свідомості» й укорінюється в колективну свідомість [див. про це: 5, с. 152]. Оскільки травма несе загрозу безпеці, порядку, життю, вона заміною відчуття безпеки на усвідомлення небезпеки, кризи й хаосу. Проте наслідки національної психотравми настільки руйнівні, що дестабілізують всю соціальну систему загалом. Таким чином, травма діє на націю так само, як особиста травма на індивідів, адже, як зауважує Б. Гуменюк, *війни стають все безсовіснішими, все злішими, в кожній наступній війні все більше невроту і фобій, хоча, якщо говорити про війни і тих, хто їх розв'язує, то не знаю, чи варто взагалі згадувати такі речі, як психічне здоров'я* [2, с. 119]. Тож війна – це травма в соціальному, екзистенційному та культурному вимірах.

Етнонаціональний вимір травми війни художньо репрезентовано у вірші «Чого ти плачеш жінко?», де описано трагічну історію кримської татарки, змушеної покинути свій дім. Для Б. Гуменюка є неприйнятним таке поводження завойовників, тому він засуджує насильство над конкретною особистістю і народом загалом: *У різних куточках планети / Плачуть жінки. / Плачуть з різних причин / І усюди по-різному / <...> І лише в моїй частині світу / Жінка може плакати ось так / Чекаючи коли в її двері постукають / Накажуть збиратися / Бо вона кримська татарка / Українка* [2, с. 265]. Татарська жінка змальована в пасивному образі жертви. Але відзначено те, що війна як травматичний фактор профанує усталену фемінну роль дружини – берегині сімейного вогнища, позбавляючи її родинного щастя та материнства. Емоційність письма доповнюють асоціативні порівняння: *Хто навчив тебе так тихо плакати / Як у серпні плаче за дощем / Розпечена Таврія (історична назва півострова Крим), Чому вени на твоїх руках / Подібні на потоки застиглої магми?, Чому твоє волосся сиве як Сиваш?* [2, с. 264]. Такі асоціативні порівняння доповнюють узагальнений трагічний образ жінки-переселенки, яка після цих подій навряд чи зможе жити як і раніше.

Слід зазначити, що психологічної травми зазнають не лише ті, хто є безпосереднім учасником воєнних подій, а й цивільні мешканці, котрі втратили своїх близьких. Тут варто згадати, що, за З. Фрейдом, який обґрунтовував основоположне в студіях над травмою поняття меланхолії, травматичний ефект має втрата, що стосується об'єкта – батьківщини, нації, культури, родини та ін. Мікросвіт родини, яка зазнає найбільших випробувань під час війни, відображає духовні потрясіння українського соціуму. У вірші «Центуріони», що написаний у формі голосіння і відрізняється помітним ліризмом, жінка втрачає сина та чоловіка. Проте, якщо чоловік уже перебуває на війні, то син просить матір відпустити його в дорогу, яка асоціюється з останнім шляхом. Важливим є те, що Б. Гуменюк не лише фіксує вплив травматичного досвіду на психофізичний стан героїв (одній матері *небо на серце давить*, інша *застрягла поміж двома світами*, 19-річна Марійка, у якій коханий на війні, має *багато сивого волосся*), а й підкреслює, що, маючи такий досвід, людина не може жити «як усі» і тому намагається викреслити його зі своєї свідомості. Проте жінці це не вдається, бо *стеля обвалилася в хаті*, а вона не може *сама довше її тримати*. Таким чином, трагічні наслідки війни зображуються у збірках крізь призму драматичних потрясінь конкретної родини, що проектується на українське суспільство загалом.

Інтерпретуючи психотравматичний досвід війни у текстах Б. Гуменюка, варто акцентувати на травмованій флорі та фауні – вимушених учасниках воєнних дій. Наприклад, стара шовковиця, що стоїть «край битого шляху» почуває себе «самотньо» і «тривожно», бо війна забрала у неї її друзів-хлопчиків, котрі змушені були взяти до рук зброю і захищати свою країну. Тепер *ніхто не рве її перестиглих ягід які осипаються додолу / І розтікаються криваві сльози* [1, с. 8]. Б. Гуменюк також описує психофізичний стан чотириногих друзів – собак, яких місцеві мешканці покинули, тікаючи від війни: *Серед тварин є загиблі, контужені і поранені, є такі, які переживають глибоку депресію та стрес. Словом – все як у людей. За що так собаки?* *Це точно не їхня війна* [2, с. 146]. Письменник із боєм описує життя перепелів, які намагаються врятувати своїх пташенят. Для автора порушення світового балансу є неприродним явищем, він констатує, що *вогонь і війна ненаситні*.

Висновки. У текстах Б. Гуменюка про війну оприявлено психотравматичний мілітарний досвід українців. Письмен-

ник інтерпретує різні форми виявлення психологічної травми: індивідуальну, колективну, етнонаціональну. Описуючи психологічний вимір травми, автор зображує екзистенційну кризу особистості. Натуралізм картин воєнного життя письменник удає поєднує з рівнем символічних образів, вибудовуючи асоціативну схему: війна – досвід – психотравма.

Література:

1. Гуменюк Б. Вірші з війни : поезії. Київ, 2015. 136 с.
2. Гуменюк Б. Блокпост : Вірші. Новели. Публіцистика. Київ, 2016. 336 с.
3. Мельник Д. Індивідуальний травматичний досвід в контексті історичної травми у романах І. Бахманн та Е. Єлінек. *Сучасні літературознавчі студії. Літературний дискурс: транскультурні виміри*. 2015. Вип. 12. С. 385–396.
4. Міщенко А. Уявлення українців про світове дерево у порівняльному контексті. *Етнічна історія народів Європи*. 2010. Вип. 31. С. 47–54.
5. Огієнко В.І. Культурна травма у сучасній зарубіжній історіографії: концепт та метод. *Національна та історична пам'ять*. 2011. Вип. 1. С. 148–160.
6. Пухонська О. Посттоталітарна пам'ять у сучасній літературній інтерпретації: українська версія. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Філологічна*. 2016. Вип. 2 (36). С. 214–217.
7. Рудницька А. «Дерево життя» в українському фольклорному тексті / Київськ. нац. ун-т імена Тараса Шевченка. Київ, 2013.
8. Семенова Ю.С. Психотравма (психологічна травма): дискусійні питання медицини і психології. *Український науково-медичний молодіжний журнал / Національний медичний університет імені О.О. Богомольця*. 2011. Спеціальний випуск. № 3. С. 50–54.

Matviienko V. Artistic comprehension of psycho-traumatic experience of war in Boris Humeniuk's compilations of "Poems from War" and "Block post"

Summary. The article is devoted to the study of psychotraumatic experience of war in B. Humeniuk's poems "Poems from War" and "Blockpost". B. Humeniuk's texts are mostly direct reflections of wartime and everyday life. His task is to recreate the range of thoughts and feelings of one who is face to face with death, who daily feels her breath and perceives the world quite differently than the average in habitant. The article traces the peculiarities of forming the concept of psychotrauma, which is now the focus of socio-human studies and defines the limits of using this term in literary studies. It is revealed that the artistic text of the collections is provided to multiple interpretative models of psychotrauma. The carriers of individual trauma are warrior heroes who are constantly in a borderline situation. One of the hallmarks of psycho-trauma, represented in the texts, is the category of sleep, which is interpreted by the means of "dream-shock" and "sleep-rest". It has been investigated that in the texts of B. Humeniuk psychotrauma has an ethno-national dimension, which is artistically reproduced with the help of the general image of a Tartar woman. Psychotraumatic experience of war is affected not only by heroes-warriors who are direct participants in war events, but also by civilians who have lost their loved ones. The auxiliary category in the study of psycho-traumatic war is the category of "other", which changes the internal and external features of the mass, it destroys not only heroes but the world as a whole. The only untrained fragments of heroes' minds are their childhood memories that subconsciously emerge in a moment of mental calm. The study also focuses on traumatized flora and fauna – forced participants in hostilities. Thinking of psychotrauma in B. Humeniuk's poems "Poems from War" and "Block point" as a significant factor in the formation of memory and national identity opens up new aspects of understanding the events of the war and its consequences.

Key words: psychological trauma, traumatic memories, experience, sleep-shocks.